

UDK 27-184:159.9.01
Izvorni znanstveni rad
Primljeno 02/08

STVARANJE ODNOSA PREMA BOGU I MARIJI IZ PERSPEKTIVE TEORIJE PRIVRŽENOSTI

Mateja CVETEK, Ljubljana
Barbara SIMONIČ, Ljubljana
Robert CVETEK, Ljubljana

Sažetak

U prošlosti su mnogi različiti psihodinamički pristupi pokušavali objasniti odnos prema Bogu u razdoblju odraslosti s obzirom na odnos prema ocu i majci. Ti pristupi tumačenju u većini su bili samo teoretskoga karaktera, nisu imali značajne empirijske potpore i zbog toga su doživjeli neke opravdane znanstvene kritike. U posljednje vrijeme u tim tumačenjima prevladava teorija privrženosti koja svoje razumijevanje pokušava i odgovarajuće metodološko-empirijski potkrijepiti. Dosadašnji empirijski rezultati glede povezanosti odnosa prema roditeljima i vjernosti u razdoblju odraslosti do sada nisu sasvim jasni. Ovo istraživanje koje u empirijskom dijelu unaprjeđuje naše ranije pilotsko istraživanje doprinos je dosadašnjim istraživanjima o odnosu između vrste rane privrženosti ocu i majci te vrste privrženosti Bogu i Mariji u kasnijim životnim razdobljima. U istraživanju je sudjelovalo 120 sudionika – pripadnika različitih katoličkih skupina. Slično kao što je pokazalo i naše pilotsko istraživanje, koje je imalo manji broj sudionika i manje reprezentativnih za opću populaciju katolika, prema rezultatima, najviše ih ostvaruje prema Bogu i Mariji sigurnu privrženost. Privrženost ocu ili majci u djetinjstvu može djelomično objasniti privrženost Bogu i Mariji u razdoblju odraslosti, osobito kod nesigurnih značajki privrženosti (sklonost izbjegavanju, ambivalentnost) kod kojih, kako izgleda, postoji i više značajnih povezanosti, kao što smo zaključili u našem pilotskom istraživanju. Ipak, treba istaknuti kako rezultati također pokazuju da je potrebno razlikovati sigurne od nesigurnih privrženosti i da privrženosti Bogu i Mariji u značajnoj mjeri ne ovise o ranim odnosima s roditeljima već o drugim čimbenicima.

Ključne riječi: teorija privrženosti, privrženost Bogu i Mariji, empirijsko istraživanje, hipoteza o skladnosti i kompenzaciji.

UVOD

1. Psihodinamička tumačenja povezanosti između ranog odnosa s roditeljima i odnosa prema Bogu

Vežu između djetetova odnosa s roditeljima i vjere u razdoblju odraslosti u potanko razmatranje uzimale su i različite psihodinamične perspektive. Već je Freud¹ spominjao projekciju djetetova ranog doživljavanja oca u doživljavanje Boga. Drugi mislioci u toj tradiciji, uključujući Junga,² Eriksona³ i Rizzutovu,⁴ objašnjavali su odnos prema Bogu iz vlastitih teoretskih perspektiva. Svima je zajednička ideja da su barem neki od vidika ili značajki religioznosti i odnosa prema Bogu povezani s ranim odnosima s roditeljima. Također treba priznati da su se barem početne teorije usredotočivale na prijenos konfliktnih, neprerađenih i nerazriješenih sadržaja u religiozno doživljavanje. One su obuhvaćale koncepte transfera (koji je, barem u početnim fazama psihoanalize,⁵ bio shvaćen kao prijenos nerazriješenih infantilnih sadržaja na druge osobe, uključujući i Boga), projekcije (mehanizam pripisivanja mučnoga, neprihvatljivoga emocionalnoga sadržaja na druge osobe)⁶ i kompulzivnog ponavljanja ili ponovnog uprizorenja (prisilno ponavljanje i uprizorenje osnovnih modela međusobne interakcije i komunikacije; ponavljanje i rekreiranje konfliktnih situacija, trauma i modela ponašanja u čovjekovu osobnom i interaktivnom, interpersonalnom ponašanju, mišljenju i osjećanju)⁷.

¹ Usp. Sigmund FREUD, The future of an illusion, u: James STRACHEY (ur.), *The standard edition of the complete psychological works of Sigmund Freud*, London, 1927., 3-56.

² Usp. Carl Gustav JUNG, *Modern man in search of a soul*, New York, 1933.

³ Usp. Erik H. ERIKSON, *Childhood and society*, New York, 1963.

⁴ Usp. Ana-Maria RIZZUTO, *The birth of the living God*, Chicago, 1979.

⁵ Usp. Sigmund FREUD, Obsessive actions and religious practice, u: James STRACHEY (ur.), *The standard edition of the complete psychological works of Sigmund Freud*, London, 1907., 117-127; Sigmund FREUD, The Moses and Michelangelo, u: James STRACHEY (ur.), *The standard edition of the complete psychological works of Sigmund Freud*, London, 1914., 211-238; Sigmund FREUD, The future of an illusion, 3-56; Sigmund FREUD, A religious experience, u: James STRACHEY (ur.), *The standard edition of the complete psychological works of Sigmund Freud*, London, 1928., 168-172; Sigmund FREUD, Moses and monotheism: Three essays, u: James STRACHEY (ur.), *The standard edition of the complete psychological works of Sigmund Freud*, London, 1939., 3-137.

⁶ Usp. Melanie KLEIN, Notes on some schizoid mechanisms, u: *International Journal of Psychoanalysis*, 27 (1946.), 99-100; Otto F. KERNBERG, Projection and projective identification: Developmental and clinical aspects, u: *Journal of the American Psychoanalytic Association*, 35 (1987.), 795-819; Thomas H. OGDEN, *Reverie and interpretation: Sensing something human*, Northvale, NJ, 1997.

⁷ Usp. Bessel A. VAN DER KOLK, The compulsion to repeat the trauma: Re-enactment, revictimization, and masochism, u: *Psychiatric Clinics of North America*, 12 (1989.) 2, 389-411; Bessel A. VAN DER KOLK, The body keeps the score: Memory and the evolving psychobiology of posttraumatic stress, u: *Harvard Review of Psychiatry*, 1 (1994.) 5, 253-265;

Početni »tradicionalni« psihodinamični pristupi religiji (kao i »tradicionalni« psihodinamični pristupi općenito)⁸ bili su kritizirani da sadrže mnogo teoretskih, empirijskih i metodoloških problema⁹ (npr. da je njihove koncepte teško operacionalizirati i provjeriti, da se pretjerano odnose na nesustavne i nesigurne pristupe istraživanju primjera itd.). Noviji psihodinamički pristupi, posebice u okviru relacijske paradigme, naglašavaju više pozitivne vidike tih fenomena (npr. pozitivnu projekcijsku-introjekcijsku identifikaciju koja podržava psihičko zdravlje, funkcionalnost, sreću i veselje; iskupljenjski vid kompulzivnog ponavljanja i takozvani sveti ili sakralni prostor u međusobnim odnosima, a i u odnosu prema Bogu).¹⁰ Relacijska teorija tumači fenomenne projekcije i kompulzivnog ponavljanja te ponovnog uprizorenja iz gledišta nesvjesnog ufanja, da će mučan i neprerađen materijal moći steći nove vidike te se riješiti.¹¹ Neki noviji psihodinamički pristupi¹² otvoreni su za duhovnu,

Franz CASPAR – Thomas ROTHENFLUH – Zindel SEGAL, The appeal of connectionism for clinical psychology, u: *Clinical Psychology Review*, 12 (1992.) 7, 719-762; Christian GOSTEČNIK, *Sodobna psihoanaliza*, Ljubljana, 2002., 305-331.

⁸ Usp. Stephen A. MITCHELL – Margaret J. BLACK, *Freud and beyond: A history of modern psychoanalytic thought*, New York, 1995.; Tomaž ERZAR, Izgubljeno sočutje, u: *Filozofski vestnik*, 20 (1999.) 3, 147-152; Stephen A. MITCHELL – Margaret J. BLACK, *Slovo od Freuda: Moški narcizam in zanikana čutenja v teoriji nagonov in v relacijsko-sistemski teoriji*, Ljubljana, 2002.

⁹ Usp. Patrick LUYTEN – Jozef CORVELEYN, Attachment and religion: The need to leave our secure base: A comment on the discussion between Granqvist, Rizzuto and Wulff, u: *International Journal for the Psychology of Religion*, 17 (2007.) 2, 81; Pehr GRANQVIST, On the relation between secular and divine relationships: An emerging attachment perspective and a critique of the »depth« approaches, u: *International Journal for the Psychology of Religion*, 16 (2006.) 1, 5-11.

¹⁰ Usp. Donald W. WINNICOTT, *Human nature*, London, 1988.; Stephen A. MITCHELL, *Hope and dread in psychoanalysis*, New York, 1993.; Ana-Maria RIZZUTO, *The birth of the living God*, Chicago, 1979; Christian GOSTEČNIK, Projektivna in introjektivna identifikacija v odrešenjskem procesu, u: *Bogoslovni vestnik*, 57 (1997.) 4, 485-495; Christian GOSTEČNIK, *Psihoanaliza in religiozno izkustvo*, Ljubljana, 2005., 153-172.; Christian GOSTEČNIK, *Sodobna psihoanaliza*, 283-304.

¹¹ Usp. Christian GOSTEČNIK, *Psihoanaliza in religiozno izkustvo*, 408-425; Christian GOSTEČNIK, *Neustaoljivo hrepenenje*, Ljubljana, 2006, 303-359.

¹² Usp. William W. MEISSNER – Chris R. SCHLAUCH, *Psyche and spirit dialectics of transformation*, Lanham, 2003.; William W. MEISSNER, *The cultic origins of christianity: The dynamics of religious development*, Collegeville, MN, 2000.; Donald W. WINNICOTT, *Human nature*; Ana-Maria RIZZUTO, *Why did Freud reject God?: A psychodynamic interpretation*; Patricia A. DEYOUNG, *Relational psychotherapy: A primer*, New York, 2003.; Christian GOSTEČNIK, *Psihoanaliza in religiozno izkustvo*, 375-381; Christian GOSTEČNIK, *Neustaoljivo hrepenenje*, 359-387; Christian GOSTEČNIK, Sexuality and the longing for salvation, u: *Journal of Religion and Health*, 46 (2007.) 4, 580-590; Christian GOSTEČNIK, *Odrešenje predpostavlja odnos: Relacijska družinska paradigma*, u: *Bogoslovni vestnik*, 67 (2007.) 1, 51-72; Christian GOSTEČNIK, Redemptive experience in relational family therapy: A Christian perspective, u: *Journal of Religion and Health*, 47 (2008.) 3, 386-397;

spasiteljsku i Božju dimenziju i dimenziju sakralnosti te također svoje pretpostavke grade više na empirijskoj osnovi. Jedna psihodinamička teorija, naime, teorija privrženosti još se posebno ističe sa svojom empirijskom potporom i predstavlja jednu od najznačajnijih suvremenih teorija na području relacijske razvojne psihologije. Granqvist¹³ tvrdi da treba barem početne psihodinamičke teorije o religioznom doživljavanju izuzeti te umjesto njih predlaže teoriju privrženosti kao odgovarajuću alternativu jer podnosi znanstvenu kritičnost, a ujedno i čuva neke ključne uvide tradicionalnih psihodinamičkih perspektiva. Pogled na odnos prema Bogu sa stajališta teorije privrženosti i suvremene psihoanalitičke teorije predstavlja samo jedno od stajališta s kojega možemo cjelovitije pristupiti znanstvenome studiju religije. Te su teorije, naravno, psihološki konstrukti i čine postulate, iako teorija privrženosti ima, prije svega, popriličnu empirijsku potporu. Pod tim vidom teorije privrženosti u odnosu prema Bogu djelovalo je mnogo autora (npr. Kirkpatrick, Shaver, Granqvist, Brokaw, Edwards, Hall), zbog čega možemo zaključiti da ova teorija predstavlja značajno i korisno područje psihologije religije.¹⁴

2. Teorija privrženosti i njezina aplikacija na odnos prema Bogu

Bowlby¹⁵ i Ainsworthova,¹⁶ koji se smatraju začetnicima teorije privrženosti, u svojim su djelima privrženost opisali kao način kontakta s bliskim osobama koji proizlazi iz ranih godina djetinjstva u kojima je dijete stvorilo određene vrste odnosâ. Na osnovi tih iskustava, prije svega odaziva i dostupnosti primarnih osoba privrženosti (najčešće majke), djeca oblikuju očekivanja glede ponašanja drugih i sebe.¹⁷ Djeca pristupaju novim (međusobnim) situacijama

Christian GOSTEČNIK, Chronos versus kairos in psychotherapy, u: *American Journal of Pastoral Counseling*, 1 (1997.) 1, 49-60.

¹³ Usp. Pehr GRANQVIST, On the relation between secular and divine relationships: An emerging attachment perspective and a critique of the »depth« approaches, 2.

¹⁴ Npr. Richard BECK – Angie MCDONALD, Attachment to God: The attachment to God inventory, tests of working model correspondence, and an exploration of faith group differences, u: *Journal of Psychology & Theology*, 32 (2004.) 2, 92.

¹⁵ John BOWLBY, *Attachment and loss: Attachment*, New York, 1969.; John BOWLBY, *Attachment and loss: Separation: Anxiety and anger*, New York, 1973.; John BOWLBY, *Attachment and loss: Loss: Sadness and depression*, New York, 1980.

¹⁶ Usp. Mary D. S. AINSWORTH, Attachment across the life span, u: *Bulletin of the New York Academy of Medicine*, 61 (1985.) 9, 792-812; Mary D. S. AINSWORTH, Attachments beyond infancy, u: *American Psychologist*, 44 (1989.) 4, 709-716; Mary D. S. AINSWORTH – Mary C. BLEHAR – Everett WATERS – Sally WALL, *Patterns of attachment: A psychological study of the strange situation*, Hillsdale, NJ, 1978.

¹⁷ Usp. John BOWLBY, *Attachment and loss: Attachment*; John BOWLBY, *Attachment and loss: Separation: Anxiety and anger*; John BOWLBY, *Attachment and loss: Loss: Sadness and depression*.

s nizom pretpostavki, interpretativnih tendencija i sklonosti u ponašanju; misli, osjećaja, uvjerenja, ciljeva i planova.¹⁸ Adaptivni i neadaptivni (tj. više ili manje psihički zdravi) uzorci s primarnim skrbnicima internaliziraju se i predstavljaju okvir za iskustvo sebe u odnosu prema drugima. Ti uzorci trebali bi biti manje ili više stabilni u životu pojedinaca, a prenose se i na iduću generaciju (npr. sukladnost između roditeljskog i djetetova stila privrženosti iznosi oko 70%).¹⁹

Funkcija privrženosti evolucijski je bila u zaštiti organizma od opasnosti. Starija, jača, odlučnija, ljubaznija, mudrija osoba djeluje kao sigurna osnova i predstavlja prisutnost koja uklanja strah i budi osjećaj sigurnosti u mladom organizmu.²⁰ Kritični element u sigurnoj privrženosti pristupačan je skrbnik, čija je dostupnost konzistentna i predvidljiva,²¹ a to kod djeteta uzrokuje osjećaj sigurnosti.²²

Značajne karakteristike ili funkcije odnosa privrženosti između djeteta i njegova skrbnika nalaze se i u većini odraslih odnosa u odnosu prema bliskim osobama.²³ Pojedinaac i u razdoblju odraslosti kod bliskih osoba pronalazi sigurnost i utjehu, želi biti u njihovoj blizini, a kad te osobe postaju nedostupne, izražava protest. Sposobnost ostvarivanja sigurnih odnosa jako je povezana s mnogim funkcionalnim emocionalnim doživljavanjima međuosobnog svi-

¹⁸ Usp. Alan L. SROUFE – Elizabeth A. CARLSON – Alissa K. LEVY – Byron EGELANDL, Implications of attachment theory for developmental psychopathology, u: *Developmental Psychology*, 11 (1999.) 1, 1-13; Joanne C. MAY, Family attachment narrative therapy: Healing the experience of early childhood maltreatment, u: *Journal of Marital and Family Therapy*, 31 (2005.) 3, 222.

¹⁹ Usp. Mary MAIN, Introduction to the special section on attachment and psychopathology: 2. Overview of the field of attachment, u: *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 64 (1996.) 2., 240.

²⁰ Usp. John BOWLBY, *Attachment and loss: Loss: Sadness and depression*. Marina AJDUKOVIĆ – Klaudija K. OREŠKOVIĆ – Maja LAKLIJA, Teorija privrženosti i suvremeni socijalni rad, u: *Ljetopis socijalnog rada*, 14 (2007.) 1, 63-64.

²¹ Usp. John BOWLBY, *Attachment and loss: Attachment*; John BOWLBY, *Attachment and loss: Separation: Anxiety and anger*; John BOWLBY, *Attachment and loss: Loss: Sadness and depression*.

²² Usp. Laurie A. PEARLMAN – Christine A. COURTOIS, Clinical applications of the attachment framework: Relational treatment of complex trauma, u: *Journal of Traumatic Stress*, 18 (2005.) 5, 449-459.; Marina AJDUKOVIĆ – Klaudija K. OREŠKOVIĆ – Maja LAKLIJA, Teorija privrženosti i suvremeni socijalni rad, 61, 66-67.

²³ Usp. Robert S. WEISS, The attachment bond in childhood and adulthood, u: Colin M. PARKES – Joan STEVENSON-HINDE – Peter MARRIS (ur.), *Attachment across the life cycle*, New York, NY, 1991., 66-76; Cindy HAZAN – Phillip R. SHAVER, Romantic love conceptualized as an attachment process, u: *Journal of Personality and Social Psychology*, 52 (1987.) 3, 511-524; Cindy HAZAN – Phillip R. SHAVER, Love and work: An attachment-theoretical perspective, u: *Journal of Personality and Social Psychology*, 59 (1990.) 2, 270-280; Cindy HAZAN – Phillip R. SHAVER, Attachment as an organizational framework for research on close relationships, u: *Psychological Inquiry*, 5 (1994.) 1, 1-22.

jeta, naročito npr. ponašanje u vrijeme stresa i tjeskobe (kao što je gubitak), stvaranja, održavanja i prekidanja kontakta s bliskim osobama, pripisivanje namjera ponašanju bliskih osoba, skrbično ponašanje prema svojoj djeci, izbor romantičnog partnera, relacijska stabilnost i slično.²⁴ Doživljavanja tih odnosa, odnosno sigurne/nesigurne privrženosti prema nekim bi predviđanjima trebale biti otporne na promjene jer se i nove informacije iz međuosobnog svijeta interpretira u svjetlu pounutarnjenog doživljavanja iz ranih odnosa.²⁵ Veća je naime vjerojatnost da će se nove informacije koje nisu sukladne s pounutarnjenim modelima odnosâ iskriviti tako da će biti sukladne s njima kao da će se pounutarnjeni modeli promijeniti u skladu s novim informacijama.²⁶ Međutim, te tvrdnje nisu sasvim jasne i pitanje značenja ranih odnosa u teoriji privrženosti još je uvijek nekako kontroverzno. U analizi većih istraživanja s ovoga područja²⁷ otkrivena je prosječna korelacija između stila odnosa prema roditelju i stila odnosa prema partneru, oko $r = 0.3$. Iako su autori praktički složni da rani odnosi donekle utječu na kasnije odnose,²⁸ značajno je da samo jedan kasniji odnos u kojem zajedno obje osobe mogu uspostaviti značajke sigurnoga odnosa može bitno promijeniti pounutarnjene modele odnosa.²⁹

Postoji više razloga zbog kojih možemo također i na odnos prema Bogu primijeniti pretpostavke teorije privrženosti, posebno kod onih religija koje pretpostavljaju odnos prema osobnom Bogu.³⁰ Mnogi vjernici, naročito u židovsko-kršćanskoj tradiciji, a i u drugim monoteističkim religijama, opisuju svoj odnos prema Bogu kao bliski odnos privrženosti. I početak osnovne molitve u kršćanstvu, tj. »Oče naš« izričit je primjer takva doživljavanja bliskog odnosa. Brojna istraživanja na području privrženosti i odnosa prema

²⁴ Usp. Chris R. FRALEY – Phillip R. SHAVER, Adult romantic attachment: Theoretical developments, emerging controversies, and unanswered questions, u: *Review of General Psychology*, 4 (2000.) 2, 137; Katarina KOMPAN-ERZAR, *Skruta moć družine*, Ljubljana, 2003., 63-65.

²⁵ Usp. Cindy HAZAN – Phillip R. SHAVER, Love and work: An attachment-theoretical perspective, 522.

²⁶ Usp. Chris R. FRALEY – Phillip R. SHAVER, Adult romantic attachment: Theoretical developments, emerging controversies, and unanswered questions, 136.

²⁷ Usp. Judith A. CROWELL – Chris R. FRALEY – Phillip R. SHAVER, Measurement of individual differences in adolescent and adult attachment, u: Jude CASSIDY – Phillip R. SHAVER (ur.), *Handbook of attachment: Theory, research, and clinical applications*, New York, NY, 1999., 458.

²⁸ Usp. Chris R. FRALEY – Phillip R. SHAVER, Adult romantic attachment: Theoretical developments, emerging controversies, and unanswered questions, 147.

²⁹ Usp. Katarina KOMPAN-ERZAR, *Skruta moć družine*, 56.

³⁰ Usp. Lee A. KIRKPATRICK, Attachment and religious representations and behavior, u: Judy CASSIDY – Phillip R. SHAVER (ur.), *Handbook of attachment: Theory, research, and clinical applications*, New York, 1999., 92-93.

Bogu³¹ pokazuju da Bog ima i psihološku funkciju objekta privrženosti. Kirkpatrick³² argumentira kako odnos prema Bogu možemo smatrati odnosom privrženosti, jer sadrži sve četiri značajke koje su Ainsworthova³³ i mnogi drugi³⁴ opisali glede odnosa privrženosti:

- održavanje blizine s objektom privrženosti (koje vjernik održava pomoću simbola, rituala ili molitve)³⁵
- doživljavanje objekta privrženosti poput sigurnog utočišta (vjernik Boga traži kada je u oskudici, pogotovo prilikom aktiviranja tzv. sustava privrženosti – u lošijim, stresnim situacijama)
- shvaćanje objekta privrženosti poput sigurne i čvrste osnove za istraživanje okoline (vjernik Boga doživljava kao »pastira«, »oca«, »štit«, čija ga prisutnost čuva u svakodnevnim životnim situacijama)

³¹ Usp. Richard BECK – Angie MCDONALD, Attachment to God: The attachment to God inventory, tests of working model correspondence, and an exploration of faith group differences, 92-103; Timothy G. BELAVICH – Kenneth I. PARGAMENT, The role of attachment in predicting spiritual coping with a loved one in surgery, u: *Journal of Adult Development*, 9 (2002.) 1, 13-29; Andreas BIRGEGARD – Pehr GRANQVIST, The correspondence between attachment to parents and God: Three experiments using subliminal separation cues, u: *Personality and Social Psychology Bulletin*, 30 (2004.) 9, 1122-1135; Victor CICIRELLI, God as the ultimate attachment figure for older adults, u: *Attachment & Human Development*, 6 (2004.) 4, 371-388; Simone A. DE ROOS – Siebren MIEDEMA – Jurjen IEDEMA, Attachment, working models of self and others and God concept in kindergarten, u: *Journal for the Scientific Study of Religion*, 40 (2001.) 4, 607-618; Pehr GRANQVIST, Religiousness and Perceived Childhood Attachment: On the Question of Compensation or Correspondence, u: *Journal for the Scientific Study of Religion*, 37 (1998.) 2, 350-367; Pehr GRANQVIST, Attachment theory and religious conversions: A review, and a resolution of the classic and contemporary paradigm chasm, u: *Review of Religious Research*, 45 (2003.) 2, 172-187; Pehr GRANQVIST – Lee A. KIRKPATRICK, Religious conversion and perceived childhood attachment: A meta analysis, u: *The International Journal for the Psychology of Religion*, 14 (2004.) 4, 223-250; Lee A. KIRKPATRICK, An attachment-theory approach to the psychology of religion, u: *The International Journal for the Psychology of Religion*, 2 (1992.) 1, 3-28; Lee A. KIRKPATRICK, Attachment and religious representations and behavior, 803-822; Lee A. KIRKPATRICK, *Attachment, evolution and the psychology of religion*, New York, 2005.; Angie MCDONALD – Richard BECK – Steve ALLISON – Larry NORSWORTHY, Attachment to God and parents: Testing the correspondence vs. compensation hypotheses, u: *Journal of Psychology and Christianity*, 24 (2005.) 1, 21-28; Tick N. SIM – Bernice S. M. LOH, Attachment to God: Measurement and dynamics, u: *Journal of Social and Personal Relationships*, 20 (2003.) 3, 373-389; Judith K. TENELSHOF – James L. FURROW, The role of secure attachment in predicting spiritual maturity of students at a conservative seminary, u: *Journal of Psychology & Theology*, 28 (2000.) 2, 99-108.

³² Usp. Lee A. KIRKPATRICK, Attachment and religious representations and behavior, 804.

³³ Usp. Mary D. S. AINSWORTH, Attachment across the life span, 791-812.

³⁴ Npr. Chris R. FRALEY – Phillip R. SHAVER, Adult romantic attachment: Theoretical developments, emerging controversies, and unanswered questions, 138-139.

³⁵ Kevin R. BYRD – Andrea BOE, The correspondence between attachment dimensions and prayer in college students, u: *The International Journal for the Psychology of Religion*, 11 (2001.) 1, 12-13.

- te doživljavanje tjeskobe kada je objekt privrženosti odsutan ili izgubljen (vjernik doživljava trenutke beznadnosti i praznine u kojima može doživljavati odsutnost Boga te se stoga suočava s osjećajima tjeskobe)³⁶.

3. Vrste privrženosti u djetinjstvu, razdoblju odraslosti i u odnosu prema Bogu

Postoji više vrsta privrženosti koje ugrubo možemo podijeliti na sigurnu i nesigurnu privrženost. Nesigurnu privrženost autori često dijele na podtipove. Podjela koja proizlazi iz istraživanja privrženosti Ainsworthove u djetinjstvu sadrži sigurnu, ambivalentnu i izbjegavajuću privrženost.³⁷ Prema brojnim, uglavnom američkim, istraživanjima primjećujemo u djetinjstvu prosjek od 60% sigurnih privrženosti, 25% izbjegavajućih privrženosti i 15% ambivalentnih privrženosti.³⁸ Slične podjele na vrste privrženosti susrećemo i kod privrženosti u odrasloj dobi. Bartholomew³⁹ navodi četiri vrste privrženosti u odrasloj dobi koje odražavaju očekivanja u vlastitim ponašanjima i ponašanjima drugih. Ta očekivanja mogu biti pozitivna (*self* je shvaćen kao vrijedan ljubavi i pozornosti; drugi su shvaćeni kao dostupni i skrbni) ili negativna (*self* je shvaćen kao nevrijedan; drugi su shvaćeni kao nepouzdana i otklanjajući). Kod odnosa odraslih Hazan i Shaver⁴⁰ spominju oko 50-60% sigurnih, oko 19-25% izbjegavajućih i oko 20-30% anksioznih privrženosti. Različite vrste privrženosti postoje i kod privrženosti Bogu.⁴¹

³⁶ Usp. Andreas BIRGEGARD – Pehr GRANQVIST, The correspondence between attachment to parents and God: Three experiments using subliminal separation cues, 1123.

³⁷ Usp. Mary D. S. AINSWORTH – Mary C. BLEHAR – Everett WATERS – Sally WALL, *Patterns of attachment: A psychological study of the strange situation*; Mary D. S. AINSWORTH, Attachment across the life span; Judy CASSIDY – Phillip R. SHAVER (ur.), *Handbook of attachment: Theory, research, and clinical applications*, New York, 1999.; Erik HESSE – Mary MAIN, Disorganized infant, child, and adult attachment: collapse in behavioral and attentional strategies, u: *Journal of the American Psychoanalytic Association*, 48 (2000.) 4, 1097-1127; Mary MAIN, Cross-cultural studies of attachment organization: Recent studies, changing methodologies, and the concept of conditional strategies, u: *Human Development*, 33 (1990.) 1, 48-61; Mary MAIN, Introduction to the special section on attachment and psychopathology: 2. Overview of the field of attachment, 238.

³⁸ Usp. Lee A. KIRKPATRICK, Attachment and religious representations and behavior, 35.

³⁹ Usp. Kim BARTHOLOMEW, Avoidance of intimacy: An attachment perspective, u: *Journal of Social and Personal Relationships*, 7 (1990.) 2, 147-178.

⁴⁰ Usp. Cindy HAZAN – Phillip R. SHAVER, Romantic love conceptualized as an attachment process, 514; Cindy HAZAN – Phillip R. SHAVER, Love and work: An attachment-theoretical perspective, 273.

⁴¹ Usp. Timothy G. BELAVICH – Kenneth I. PARGAMENT, The role of attachment in predicting spiritual coping with a loved one in surgery, 16-17; Wade C. ROWATT – Lee A. KIRKPATRICK, Two dimensions of attachment to God and their relation to affect,

Osim kategoričnog pogleda na navezanost, često se upotrebljava i dimenzionalni pogled koji uzima u obzir dvije glavne dimenzije – izbjegavanje i anksioznost.

Značajke su vrsta privrženosti:

a) Sigurna privrženost

- I. Djetinjstvo: Za sigurnu privrženost značajno je izrazito prilagodljivo ponašanje, emocionalna plastičnost i spontanost te odgovarajući dječji odazivi s obzirom na situaciju. Dijete iskušava svoje roditelje kao konzistentne i predvidljivo dostupne da udovolje fizičkim i emocionalnim potrebama. Ova su djeca emocionalno i kognitivno uključena, upotrebljavaju svoje roditelje kao sigurnu bazu iz koje mogu istraživati svoju okolinu.⁴²
- II. Odraslost: Slične značajke susrećemo i kod sigurnih privrženosti u odrasloj dobi. Značajne karakteristike ovih privrženosti su nizak stupanj anksioznosti u međusobnim odnosima odraslih i nizak stupanj izbjegavanja odnosa.⁴³
- III. Odnos prema Bogu: U odnosu prema Bogu sigurna se vrsta privrženosti ukazuje kao doživljavanje voljenoga Boga koji je izvor smirenja, zaštite i pomoći u trenutcima opasnosti i stresa, a i stabilna osnova za istraživanje u sigurnim situacijama.⁴⁴

religiosity, and personality constructs, u: *Journal for the Scientific Study of Religion*, 41 (2002.) 4, 638.

⁴² Usp. Mary D. S. AINSWORTH – Mary C. BLEHAR – Everett WATERS – Sally WALL, *Patterns of attachment: A psychological study of the strange situation*, Mary D. S. AINSWORTH, *Attachment across the life span*; Judy CASSIDY – Phillip R. SHAVER (ur.), *Handbook of attachment: Theory, research, and clinical applications*; Erik HESSE – Mary MAIN, *Disorganized infant, child, and adult attachment: collapse in behavioral and attentional strategies*; Mary MAIN, *Cross-cultural studies of attachment organization: Recent studies, changing methodologies, and the concept of conditional strategies*, 48-61; Mary MAIN, *Introduction to the special section on attachment and psychopathology: 2. Overview of the field of attachment*, 238.

⁴³ Usp. Phillip R. SHAVER – Mario MIKULINCER, *Attachment-related psychodynamics*, u: *Attachment & Human Development*, 4 (2002.) 2, 137-141; Kim BARTHOLOMEW, *Avoidance of intimacy: An attachment perspective*, 147-178.

⁴⁴ Usp. Timothy G. BELAVICH – Kenneth I. PARGAMENT, *The role of attachment in predicting spiritual coping with a loved one in surgery*, 16-17; Wade C. ROWATT – Lee A. KIRKPATRICK, *Two dimensions of attachment to God and their relation to affect, religiosity, and personality constructs*, 638.

- b) Ambivalentna/anksiozna (kod odraslih često nazivana preokupiranom) privrženost
- I. Djetinjstvo: Kod ambivalentne (i anksiozne) privrženosti dijete se pripija uz majku. Na njezin odlazak reagira paničnim strahom, teško ga je utješiti. Dijete se želi odvojiti od majke i istraživati, ali se previše boji da bi se zaista odijelilo od nje. Majke su obično nekonzistentne i nepredvidljive. Ova djeca često prianjaju uz majku, napeta su, ljuta i imaju veće poteškoće kod kontrole impulsa.⁴⁵
 - II. Odrasla dob: Paralelni tip privrženosti u odrasloj dobi autori često označuju kao preokupiranu privrženost, a ponekad i anksioznu. Kod odraslih se s ovom vrstom privrženosti u međusobnim odnosima s odraslima pojavljuje visok stupanj anksioznosti i nizak stupanj izbjegavanja odnosa ili vrlo intenzivno traženje kontakata. Kod ovih osoba često susrećemo prekomjerno ovisno ponašanje prema drugima.⁴⁶
 - III. Odnos prema Bogu: U odnosu prema Boga ambivalentna (nazivana i anksioznom) privrženost pokazuje se kao doživljavanje nekonzistentnog Boga, ponekad toplog i odzivajućeg, a ponekad vjernik nije siguran u njegovu potporu.⁴⁷ Vjernik može svejedno vjerovati da ga Bog voli i brine se o njemu, ali smatra da Bog to čini na njemu neshvatljive načine.⁴⁸ Za preokupiranu vrstu privrženosti značajna je želja za velikom emocionalnom blizinom – pojedinac osjeća da nije dovoljno blizu osobi za koju je vezan – bez bliskog odnosa pojedinac se ne osjeća dobro, a istodobno je zabrinut da osobi nije dovoljno značajan.

⁴⁵ Usp. Mary D. S. AINSWORTH – Mary C. BLEHAR – Everett WATERS – Sally WALL, *Patterns of attachment: A psychological study of the strange situation*; Mary D. S. AINSWORTH, *Attachment across the life span*; Jude CASSIDY – Phillip R. SHAVER (ur.), *Handbook of attachment: Theory, research, and clinical applications*; Erik HESSE – Mary MAIN, *Disorganized infant, child, and adult attachment: collapse in behavioral and attentional strategies*; Mary MAIN, *Cross-cultural studies of attachment organization: Recent studies, changing methodologies, and the concept of conditional strategies*, 48-61; Mary MAIN, *Introduction to the special section on attachment and psychopathology: 2. Overview of the field of attachment*, 238.

⁴⁶ Usp. Phillip R. SHAVER – Mario MIKULINCER, *Attachment-related psychodynamics*, 141-145; Kim BARTHOLOMEW, *Avoidance of intimacy: An attachment perspective*, 147-178.

⁴⁷ Usp. Timothy G. BELAVICH – Kenneth I. PARGAMENT, *The role of attachment in predicting spiritual coping with a loved one in surgery*, 16-17.

⁴⁸ Usp. Wade C. ROWATT – Lee A. KIRKPATRICK, *Two dimensions of attachment to God and their relation to affect, religiosity, and personality constructs*, 639.

c) Izbjegavajuća (kod odraslih često razdijeljena na otklanjajuće izbjegavajuću i plašljivo izbjegavajuću) privrženost

- I. Djetinjstvo: Dijete koje je izbjegavajuće privrženo, često naizgled djeluje kao neproblematično dijete. Riječ je o djetetu koje se emocionalno ne odaziva – svojim ponašanjem ne reagira na majčinski dolazak ili odlazak. No mjerenja srčanog pulsa, temperature i drugih znakova stresa kod takvoga su djeteta pokazala jak osjećaj tjeskobe koji doživljava samo u sebi. Majke izbjegavajuće djece često su otklanjale djetetovu privrženost. Zanimljivo je da su dijete, prema njemu su bile emocionalno udaljene, nisu bile sklone fizičkim kontaktima. Ova su djeca često apatična ili imaju plitak afekt, na specifična se očekivanja i zahtjeve u okolini odazivaju rigidno.⁴⁹
- II. Odrasla dob: U razdoblju odraslosti autori, kao što su Shaver, Mikulincer, Bartholomew i drugi,⁵⁰ razlikuju dvije podvrste izbjegavajuće odnosno otklanjajuće privrženosti:
 - a. Otklanjajuće izbjegavajuća privrženost: značajno je nisko stanje anksioznosti i istodobno visoko izbjegavanje odnosa s drugima. Dok ovi pojedinci sami sebe doživljavaju pozitivno, u odnosima s bliskim osobama doživljavaju neudobnost. Žele biti neovisni i samostalni.
 - b. Prestrašeno odnosno plašljivo izbjegavajuća privrženost: značajno je visoko stanje anksioznosti i jako izbjegavanje odnosa s drugima. Ovi ljudi negativno doživljavaju sebe i druge. Ujedno žele emocionalne veze s drugima i jako ih se boje.
- III. Odnos prema Bogu: U odnosu prema Bogu izbjegavajuća privrženost pokazuje se kao doživljavanje udaljenog Boga koji ne pokazuje interes za pojedinca i za njegove poteškoće.⁵¹ Pojedinaac osjeća da se Bog ne brine o

⁴⁹ Usp. Mary D. S. AINSWORTH – Mary C. BLEHAR – Everett WATERS – Sally WALL, *Patterns of attachment: A psychological study of the strange situation*; Mary D. S. AINSWORTH, *Attachment across the life span*; Judy CASSIDY – Phillip R. SHAVER (ur.), *Handbook of attachment: Theory, research, and clinical applications*; Erik HESSE – Mary MAIN, *Disorganized infant, child, and adult attachment: collapse in behavioral and attentional strategies*; Mary MAIN, *Cross-cultural studies of attachment organization: Recent studies, changing methodologies, and the concept of conditional strategies*, 48-61; Mary MAIN, *Introduction to the special section on attachment and psychopathology: 2. Overview of the field of attachment*, 238.

⁵⁰ Usp. Phillip R. SHAVER – Mario MIKULINCER, *Attachment-related psychodynamics*, 141-145; Kim BARTHOLOMEW, *Avoidance of intimacy: An attachment perspective*, 147-178.

⁵¹ Usp. Timothy G. BELAVICH – Kenneth I. PARGAMENT, *The role of attachment in predicting spiritual coping with a loved one in surgery*, 16-17.

njemu, odnosno da ga ne voli.⁵² Kod otklanjajuće vrste privrženosti osoba Boga otklanja, ponaša se kao da ga ne treba. Sama sebi čini se dovoljnom. Kod plašljive podvrste privrženosti osoba doživljava Boga kao udaljenog i za nju nedohvatljivog te ga se boji. Iako želi blizinu Boga, samu sebe doživljava previše negativnom i nepouzdanom da bi mogla uspostaviti opušten, povjerljiv i siguran odnos prema Bogu.

d) Dezorganizirana privrženost:

- I. Djetinjstvo: Novija istraživanja⁵³ kod djece dodala su još jednu vrstu privrženosti, tj. dezorganiziranu privrženost. Ova vrsta privrženosti ne pojavljuje se obično u klasifikacijama privrženosti kod odraslih i kod Boga. Kod djece s ovom vrstom privrženosti nalazimo strah koji uzrokuje prisutnost roditelja. Djetetove reakcije pokazuju više dezorganiziranih tema: a) naizgled dijete nema nijedne strategije privrženosti; b) prisutna su kontradiktorna ponašanja ili različiti afekti koji se događaju praktički simultano; c) pojavljuju se ukočenost, smrznutost, primjetna je disocijacija, dijete je smušeno, ima izraz sličan transu; d) primjetne su nenormalne kretnje (npr. dijete se baca na pod, bulji u zid, ljulja se, drži ruke u zraku); e) vidljivi su izravni pokazatelji straha od roditelja. Istraživanja su pokazala da su roditelji dezorganizirano privržene djece u svojoj prošlosti vrlo vjerojatno doživjeli težak gubitak ili traumu. Dezorganizirana vrsta privrženosti najčešće se javlja kod djece koja su bila zlostavljana, zanemarivana ili su rasla u kaotičnoj obitelji. Dojenčad koja je bila zlostavljana, prema rezultatima istraživanja, razvije dezorganiziranu privrženost u od 80% do 90% slučajeva. Prema dosadašnjim istraživanjima, djeca s ovom vrstom privrženosti izložena su najvećem riziku od razvijanja mentalnih poremećaja.

Slično kao i kod privrženosti značajnim osobama u djetinjstvu, kada dijete može ostvariti odnose privrženosti prema različitim osobama gdje se, tako

⁵² Usp. Wade C. ROWATT – Lee A. KIRKPATRICK, Two dimensions of attachment to God and their relation to affect, religiosity, and personality constructs, 639.

⁵³ Ove vrste nije bilo u početnim opisima Ainsworthove, ali su je kasnije opisali Mary MAIN – Erik HESSE, Parents' unresolved traumatic experiences are related to infant disorganized attachment status: Is frightened and/or frightening parental behavior the linking mechanism?, u: Mark T. GREENBERG – Dante CICCHETTI – Mark E. CUMMINGS (ur.), *Attachment in the preschool years: Theory, research, and intervention*, Chicago, IL, 1990., 161-182.

se čini, radi o djelomično neovisnim privrženostima (npr. Sim i Loh⁵⁴ su u istraživanju pronašli korelaciju 0,48 između privrženosti ocu i privrženosti majci), možemo pretpostaviti da i na religioznom području vjernik uspostavlja barem djelomično različite privrženosti različitim osobama, na primjer Božjoj majci Mariji (u nastavku: Marija), a i drugima (sveci, zagovornici itd.). No pitanje je privrženosti različitim religioznim osobama teoretski i empirijski slabo obrađeno. Osim našega pilotskog istraživanja⁵⁵ nismo u literaturi pronašli nijedno odgovarajuće empirijsko istraživanje koje bi obrađivalo privrženost Mariji.

4. Teorije o skladnosti i kompenzaciji

Jedna od osnovnih pretpostavki teorije privrženosti koja ima i priličnu empirijsku potporu jest ta da će način odnosa sa značajnim osobama u ranom djetinjstvu barem u određenoj mjeri utjecati na kasnije oblikovanje prije svega bliskih, intimnih odnosa.⁵⁶ Npr. Hazan i Shaver⁵⁷ tvrde da drugi u bliskim odnosima preuzimaju slične funkcije, poput onih koje su u djetinjstvu imali roditelji. Isto bi vrijedilo i za blizak odnos prema Bogu.⁵⁸ Međutim, utjecaj privrženosti u ranom djetinjstvu na privrženost Bogu nije jasan. Riječ je o jednom od zanimljivijih, kontroverznijih i intrigantnijih pitanja u ovoj literaturi.⁵⁹ Postoje, naime, dvije suprotne hipoteze; obje sadrže neku empirijsku potporu. Istraživači, kao što su Brokaw, Edwards, Hall, Pilke, Tenelshof i

⁵⁴ Usp. Tick N. SIM – Bernice S. M. LOH, Attachment to God: Measurement and dynamics, 383.

⁵⁵ Npr. Tick N. SIM – Bernice S. M. LOH, Attachment to God: Measurement and dynamics, 373-389.

⁵⁶ Npr. John BOWLBY, Attachment and loss: Retrospect and prospect, u: *American Journal of Orthopsychiatry*, 52 (1982.) 4, 664-678; Barbara M. NEWMAN – Philip R. NEWMAN, *Development through life: A psychosocial approach*, Belmont, CA, 2003., 152; Marina AJDUKOVIĆ – Klaudija K. OREŠKOVIĆ – Maja LAKLIJA, Teorija privrženosti i suvremeni socijalni rad, 65-66; Katarina KOMPAN-ERZAR, *Skrita moć družine*, 63-65.

⁵⁷ Npr. Cindy HAZAN – Phillip R. SHAVER, Romantic love conceptualized as an attachment process, 511-524; Cindy HAZAN – Phillip R. SHAVER, Love and work: An attachment-theoretical perspective, 270-280.

⁵⁸ Lee A. KIRKPATRICK, An attachment-theory approach to the psychology of religion, u: *The International Journal for the Psychology of Religion*, 2 (1992.) 1, 6-23; Lee A. KIRKPATRICK, Attachment and religious representations and behavior, 803-816; Lee A. KIRKPATRICK, *Attachment, evolution and the psychology of religion*, 39-47; Patricia NOLLER, Religion conceptualized as an attachment process: Another deficiency approach to the psychology of religion, u: *The International Journal for the Psychology of Religion*, 2 (1992.) 1, 30-35.

⁵⁹ Richard BECK – Angie MCDONALD, Attachment to God: The attachment to God inventory, tests of working model correspondence, and an exploration of faith group differences, 93.

Furrow⁶⁰ naime ukazuju da je privrženost Bogu slična privrženosti roditeljima u ranim odnosima, odnosno privrženost Bogu imitira privrženosti roditeljima (pozitivniji odnosi s roditeljima značili bi pozitivnije doživljavanje Boga i obrnuto). Riječ je o hipotezi o skladnosti. U hipotezi o kompenzaciji (koja također ima neku empirijsku potporu)⁶¹ smatra se da odnos prema Bogu pomaže kompenzirati odsutnost brižnih i sigurnih skrbnika te tako predstavlja upravo suprotan stil privrženosti od onoga koji je pojedinac gajio prema roditeljima.

5. Određivanje problema i naše pilotsko istraživanje

Istraživanje u ovom članku posebice je usredotočeno na sljedeća pitanja na koja su odgovori nedostatni ili nisu posve jasni s obzirom na dosadašnja istraživanja s područja povezanosti privrženosti u ranom djetinjstvu s privrženošću Bogu ili Mariji u razdoblju odraslosti. Pitanja su:

- Podržavaju li naši rezultati više postojanje sličnih ili suprotnih značajki između te dvije privrženosti?
- Kakvu ulogu u tom smislu ima privrženost ocu, s obzirom na ulogu privrženosti majci koja se najviše istraživala u dosadašnjim istraživanjima na ovom području (npr. istraživanje Sima i Loha⁶² ističe barem djelomično različite privrženosti ocu i majci)?
- Kakve su posebne značajke privrženosti Mariji i u kakvom je odnosu ta privrženost prema privrženosti Bogu?
- Je li privrženost Bogu više povezana s privrženošću ocu i privrženost Mariji s privrženošću majci?
- Kakve su uopćeno privrženosti Bogu i Mariji u našoj kulturnoj okolini iz koje proizlaze sudionici istraživanja?

⁶⁰ Beth F. BROKAW – Keith J. EDWARDS, The relationship of God image to level of object relations development, u: *Journal of Psychology & Theology*, 22 (1994.) 4, 352-371; Todd W. HALL – Beth F. BROKAW – Keith J. EDWARDS – Patricia L. PIKE, An empirical exploration of psychoanalysis and religion: Spiritual maturity and object relations development, u: *Journal for the Scientific Study of Religion*, 37 (1998.) 2, 303-313; Judith K. TENELSHOF – James L. FURROW, The role of secure attachment in predicting spiritual maturity of students at a conservative seminary, u: *Journal of Psychology & Theology*, 28 (2000.) 2, 99-108.

⁶¹ Usp. Pehr GRANQVIST, Religiousness and perceived childhood attachment: On the question of compensation or correspondence, 350-367; Lee A. KIRKPATRICK, God as a substitute attachment figure: A longitudinal study of adult attachment style and religious change in college students, u: *Personality and Social Psychology Bulletin*, 24 (1998.) 9, 961-973.

⁶² Usp. Tick N. SIM – Bernice S. M. LOH, Attachment to God: Measurement and dynamics, 373-389.

Kao što je spomenuto, osim našeg pilotskog istraživanja⁶³ koje se usredotočilo osobito na ova pitanja, nedostaje empirijskih istraživanja ovih specifičnih pitanja. Ali naše je istraživanje imalo manji broj sudionika i, prema našim uvjerenjima, manje reprezentativni uzorak za opću katoličku populaciju u našoj okolini. Zbog ovih nedostatnosti našeg prethodnog istraživanja i zbog značajnosti ovih pitanja za područje odnosa s religioznim/duhovnim bićima i psihologiju religije općenito, smisleno nam se činilo izvesti novo istraživanje, koje je nešto poboljšalo kakvoću rezultata. Naše novo istraživanje u usporedbi s prijašnjima, zbog uključivanja različitih skupina sudionika, pruža nove uvide u ovo područje.

METODA

1. Sudionici

Sudionici u istraživanju (N=120) bili su članovi različitih skupina s katoličkom vjerskom pozadinom u Sloveniji, najviše iz vjeronaučnih skupina, uključujući i one koji se pripremaju za krizmu, a i ostale (bračne skupine, crkveni pjevački zborovi, sudionici duhovnih obnova i slično). U uzorku je bilo 54 muškarca (45%) i 66 žena (55%). Prosječna dob sudionika bila je 27,63 godina (standardna devijacija 11,41), od toga prosječna dob muškaraca 27,28 godina, a žena 27,92 godina. Takve skupine bile su izabrane jer su sudionici morali biti vjernici, odnosno imati odnos prema Bogu i Mariji.

2. Pomagala

U istraživanju su za provjeravanje dječje privrženosti pojedinačnom roditelju, tj. objektu privrženosti, primijenjena tri opisa koja su u svojim istraživanjima upotrijebili Hazan i Shaver⁶⁴ i koja su bila provedena za svrhu istraživanja. Slijede karakteristične značajke pojedinih kategorija odnosno vrsta privrženosti (sigurne, izbjegavajuće i ambivalentne), kao što ih je opisala M. Ainsworth sa suradnicima.⁶⁵ Trima je opisima dodan i četvrti koji označava dezorganiziran

⁶³ Usp. Barbara SIMONIČ – Robert CVETEK, Zgodnja navezanost na starše in temelji religioznosti (navezanost na Boga in Marijo), u: *Bogoslovni vestnik*, 66 (2006.) 3, 339-358.

⁶⁴ Usp. Cindy HAZAN – Phillip R. SHAVER, Romantic love conceptualized as an attachment process, 514-515.

⁶⁵ Usp. Mary D. S. AINSWORTH – Mary C. BLEHAR – Everett WATERS – Sally WALL, *Patterns of attachment: A psychological study of the strange situation*, 310-322.

tip privrženosti.⁶⁶ Anketirani sudionici morali su odabrati jedan od opisa koji, prema njihovu mišljenju, najbolje opisuje njihov odnos s pojedinim roditeljem u djetinjstvu. Na ljestvici od 7 stupnjeva (od *doista se ne slažem* do *jako se slažem*) morali su označiti koliko svaki opis odgovara njihovom odnosu prema majci i ocu u djetinjstvu.

Prilikom mjerenja privrženosti Bogu i Mariji nedostaju određena odgovarajuća pomagala.⁶⁷ Za ovu je svrhu stoga primijenjen uređen i preveden upitnik *Relationship Questionnaire* (RQ).⁶⁸ Prema ocjenama autora ovoga članka taj je upitnik bio prikladniji za određivanje privrženosti Bogu i Mariji od opisa Hazana i Shavera.⁶⁹ Upitnik je razvijen za ocjenjivanje privrženosti u odnosima odraslih i uključuje siguran, plašljiv/izbjegavajući, preokupiran i otklanjajući/izbjegavajući stil privrženosti.⁷⁰ Anketirane su osobe na upitnik odgovarale odabirom jednog opisa koji najbolje odražava njihov odnos prema Bogu te jednog opisa za odnos prema Mariji. Na 7-stupanjskoj ljestvici (od *doista se ne slažem* do *jako se slažem*) morali su zatim označiti koliko je svaki opis blizu njihovom odnosu prema Bogu i Mariji.

3. Postupak prikupljanja i obrade podataka

Sudionici su upitnike primili, ispunili i predali na redovitim susretima svojih skupina. Ispunjavanje upitnika trajalo je od 10 do 15 minuta. Iako je sudjelovanje bilo dobrovoljno, sve osobe koje su upitnik dobile ispunile su ga i predale, ali nisu svi upitnici bili primjerno i potpuno ispunjeni, stoga ih nekoliko nismo mogli upotrijebiti. Podatci su analizirani programskim paketom SPSS i Excel.

⁶⁶ Usp. Barbara SIMONIČ – Robert CVETEK, Zgodnja navezanost na starše in temelji religioznosti (navezanost na Boga in Marijo), 339-358.

⁶⁷ Npr. Tick N. SIM – Bernice S. M. LOH, Attachment to God: Measurement and dynamics, 375-376.

⁶⁸ Usp. Kim BARTHOLOMEW – Leonard M. HOROWITZ, Attachment styles among young adults: A test of a four-category model, u: *Journal of Personality and Social Psychology*, 61 (1991.) 2, 229.

⁶⁹ Usp. Cindy HAZAN – Phillip R. SHAVER, Romantic love conceptualized as an attachment process, 514-515.

⁷⁰ Usp. Kim BARTHOLOMEW – Leonard M. HOROWITZ, Attachment styles among young adults: A test of a four-category model, 227.

REZULTATI

1. Analize rezultata koji se odnose na odabir najprikladnijeg tipa privrženosti u sudionika

Tablica 1: Raspodjela sudionika (broj i postotci) s obzirom na pojedine privrženosti

	sigurna privrženost	nesigurna privrženost			
		izbjegavajuća*/plašljiva**	ambivalentna*/preokupirana**	dezorganizirana*/otklanajuća / izbjegavajuća**	nesigurna ukupno
privrženost ocu (N = 116)	51 (43,96 %)	3 (2,6 %)	47 (40,52 %)	15 (12,93 %)	65 (56,03 %)
privrženost majci (N = 118)	68 (57,63 %)	8 (6,78%)	32 (27,12 %)	10 (8,47 %)	50 (42,37 %)
privrženost Bogu (N = 117)	82 (70,09 %)	14 (11,97 %)	15 (12,82 %)	6 (5,13 %)	35 (29,91 %)
privrženost Mariji (N = 114)	71 (62,28 %)	14 (12,28 %)	21 (18,42 %)	8 (7,02 %)	43 (37,72 %)

Legenda: *privrženost ocu i majci, **privrženost Bogu i Mariji

Tablica 2: Korelacije (φ koeficijenti) između sigurne i nesigurne privrženosti

	privrženost ocu (sigurna, nesigurna)	privrženost majci (sigurna, nesigurna)	privrženost Bogu (sigurna, nesigurna)	privrženost Mariji (sigurna, nesigurna)
privrženost ocu (sigurna, nesigurna)	1			
privrženost majci (sigurna, nesigurna)	0,52**	1		
privrženost Bogu (sigurna, nesigurna)	0,03	0,07	1	
privrženost Mariji (sigurna, nesigurna)	0,04	0,04	0,43**	1

Legenda: **statistički značajna korelacija na 1-postotnoj razini

2. Analiza rezultata koji se odnose na ocjenu svake vrste (značajke) privrženosti za sudionika (u kolikoj mjeri svaka vrsta odgovara sudioniku)

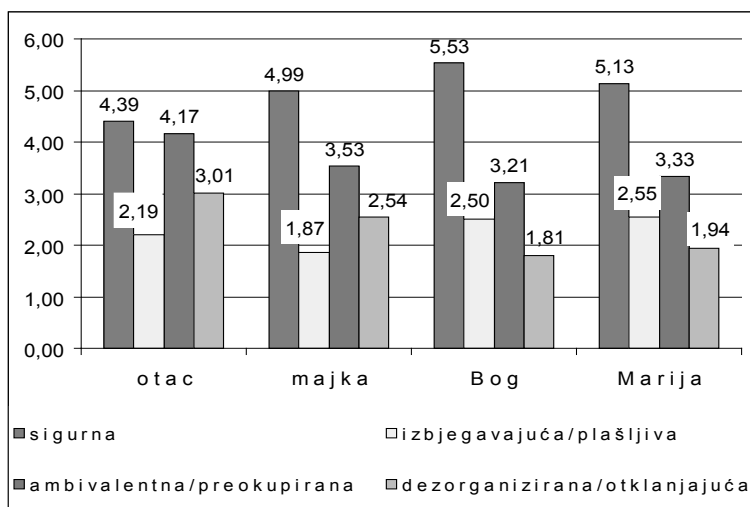
Tablica 3: Broj, minimum, maksimum, prosjek i standardna devijacija za pojedinačne privrženosti

	S- otac	I- otac	A- otac	D- otac	V- majka	I- majka	A- majka	D- majka	V- Bog	P/I- Bog	P- Bog	O/I- Bog	V- Marija	B/I- Marija	P- Marija	O- Marija
broj	114	113	118	115	116	113	117	113	118	113	115	113	115	113	113	111
minimum	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
maksimum	7	7	7	7	7	6	7	7	7	7	7	7	7	7	7	7
M	4,39	2,19	4,17	3,01	4,99	1,87	3,53	2,54	5,53	2,5	3,21	1,81	5,13	2,55	3,33	1,94
SD	2,04	1,69	1,9	2,02	1,82	1,42	1,88	1,71	1,38	1,6	1,78	1,45	1,6	1,59	1,77	1,48

Legenda: S – sigurna privrženost; I – izbjegavajuća privrženost; A – ambivalentna privrženost; D – dezorganizirana privrženost; P/I – plašljiva/izbjegavajuća privrženost; P – preokupirana privrženost; O/I – otklanjajuća/izbjegavajuća; M – prosjek (aritmetička sredina); SD – standardna devijacija

Prilikom ocjenjivanja pojedinih tipova (ili značajki) privrženosti ocu, majci, Bogu i Mariji na ljestvici od 1 do 7 sudionici su najviše ocijenili sigurnu privrženost Bogu, gdje je prosječna ocjena 5,33. Slijedi sigurna privrženost Mariji s prosječnom ocjenom 5,13, potom sigurna privrženost majci s prosječnom ocjenom 4,99 te sigurna privrženost ocu (prosjek je 4,39), iako kod oca ubrzo slijedi ambivalentna privrženost s prosjekom 4,17. Grafički prikaz prosječnih ocjena za pojedine vrste privrženosti prikazan je na slici 1.

Slika 1: Prosjeci za tipove privrženosti ocu, majci, Bogu i Mariji

Tablica 4: Korelacije (Pearsonovi korelacijski koeficijenti) između vrsta (značajki) privrženosti roditeljima

	S – otac	I – otac	A – otac	D – otac	S – majka	I – majka	A – majka	D – majka
S – otac	1							
I – otac	-0,508**	1						
A – otac	-0,449**	0,266**	1					
D – otac	-0,594**	0,570**	0,459**	1				
S – majka	0,502**	-0,434**	-0,254**	-0,335**	1			
I – majka	-0,232*	0,482**	0,274**	0,273**	-0,477**	1		
A – majka	-0,465**	0,369**	0,542**	0,390**	-0,547**	0,400**	1	
D – majka	-0,429**	0,502**	0,358**	0,616**	-0,472**	0,299**	0,504**	1

Legenda: S – sigurna privrženost; I – izbjegavajuća privrženost; A – ambivalentna privrženost; D – dezorganizirana privrženost; * statistički značajna korelacija na 5-postotnoj razini; ** statistički značajna korelacija na 1-postotnoj razini

Veličine korelacija između istih vrsta ili značajki privrženosti ocu i majci (tablica 4) rangirane su od 0,482 do 0,616 (srednje do veće).

Tablica 5: Korelacije (Pearsonov korelacijski koeficijent) između vrsta (značajki) privrženosti Bogu i Mariji

	S – Bog	P/I – Bog	P – Bog	O/I – Bog	S – Marija	P/I – Marija	P – Marija	O/I – Marija
S – Bog	1							
P/I – Bog	-0,373**	1						
P – Bog	-0,169	0,211*	1					
O/I – Bog	-0,392**	0,185*	0,273**	1				
S – Marija	0,555**	-0,307**	-0,146	-0,360**	1			
P/I – Marija	-0,293**	0,663**	0,299**	0,196*	-0,535**	1		
P – Marija	-0,140	0,332**	0,598**	0,259**	-0,454**	0,414**	1	
O/I – Marija	-0,391**	0,250**	0,230*	0,754**	-0,470**	0,298**	0,352**	1

Legenda: S – sigurna privrženost; P/I – plašljiva/izbjegavajuća privrženost; P – preokupirana privrženost; O/I – otklanjajuća/izbjegavajuća; * statistički značajna korelacija na 5-postotnoj razini; ** statistički značajna korelacija na 1-postotnoj razini

Korelacije između istih značajki ili vrsta privrženosti Bogu i Mariji (tablica 5) rangirane su od 0,555 do 0,754 (veće korelacije). Sigurna privrženost Bogu ima pozitivnu korelaciju sa sigurnom privrženošću Mariji, ali negativnu s drugim privrženostima Bogu i Mariji. Osim preokupirane privrženosti (Bogu i Mariji),

sve su ostale statistički značajne. Sigurna privrženost Mariji također ima statistički značajne negativne korelacije (iznimka je pozitivna korelacija sigurne privrženosti Bogu) sa svim ostalim privrženostima, osim preokupirane privrženosti Bogu s kojom ima negativnu, ali ne i statistički značajnu korelaciju. Nesigurne privrženosti imaju međusobno pozitivne (uglavnom male i srednje) korelacije.

Tablica 6: Korelacije (Pearsonovi korelacijski koeficijenti) između vrsta (značajki) privrženosti roditeljima te vrsta (značajke) privrženosti Bogu i Mariji

	S – otac	I – otac	A – otac	D – otac	S – majka	I – majka	A – majka	D – majka
S – Bog	-0,076	0,076	0,203*	0,137	-0,064	-0,060	0,135	0,118
P/I – Bog	-0,046	0,040	-0,090	0,064	-0,092	0,254**	0,071	-0,012
P – Bog	-0,123	0,336**	0,184*	0,109	-0,047	0,233*	0,338**	0,108
O/I – Bog	0,010	0,180	-0,004	-0,098	-0,062	0,191*	-0,057	-0,065
S – Marija	0,000	0,036	0,132	0,114	0,056	0,172	0,054	-0,010
P/I – Marija	-0,058	0,062	-0,018	0,074	-0,091	0,358**	0,088	0,040
P – Marija	0,011	0,202*	0,020	-0,003	-0,027	0,247**	0,154	0,103
O/I – Marija	0,020	0,190*	-0,012	-0,098	0,007	0,238*	-0,079	-0,091

Legenda: S – sigurna privrženost; I – izbjegavajuća privrženost; A – ambivalentna privrženost; D – dezorganizirana privrženost; P/I – plašljiva/izbjegavajuća privrženost; P – preokupirana privrženost; O/I – otklanjajuća/izbjegavajuća privrženost; **korelacija je značajna na 1-postotnoj razini; *korelacija je značajna na 5-postotnoj razini

Izračuni korelacija između privrženosti ocu/majci te privrženosti Bogu/Mariji upućuju na uglavnom male privrženosti (tablica 6). Sigurna privrženost ocu nema nikakve statistički značajne povezanosti s privrženostima Bogu i Mariji. Od osam vrsta privrženosti sedam ih je manjih od 0,1; sa sigurnom privrženošću Mariji povezanost iznosi 0,000. Kod nesigurnih se privrženosti susrećemo s više značajnijih povezanosti. Izbjegavajuća privrženost ocu bitno je povezana s preokupiranom privrženošću Bogu i Mariji te s otklanjajućom/izbjegavajućom privrženošću Mariji, a statističkoj se značajnosti također približava povezanost s otklanjajućom/izbjegavajućom privrženošću Bogu. Ambivalentna privrženost ocu bitno je povezana sa sigurnom i preokupiranom privrženošću Bogu, a statističkoj se značajnosti također približava povezanost sa sigurnom privrženošću Mariji. Ostale povezanosti u odnosu na privrženost ocu nisu statistički značajne.

Općenito gledano, privrženost majci sadrži nešto više značajnih i viših povezanosti, prije svega kod izbjegavajuće privrženosti; inače, prisutan je sličan trend kao kod privrženosti ocu. Tako kod sigurne privrženosti majci ne

nalazimo nijednu statistički značajnu povezanost s privrženošću Bogu i Mariji; sve su korelacije ispod 0,1. A kod izbjegavajuće privrženosti majci čak je šest od osam povezanosti statistički značajno i to naime sa svim nesigurnim privrženostima Bogu i Mariji. Kod ambivalentne privrženosti majci nailazimo na statistički značajnu povezanost s preokupiranom privrženošću Bogu (koja je viša u toj povezanosti kod privrženosti ocu), a ne i sa sigurnom privrženošću Bogu. Ostale povezanosti kod privrženosti majci nisu statistički značajne.

RASPRAVA

1. Sigurna/nesigurna privrženost Bogu i Mariji

Najviše je sudionika u odnosu prema Bogu i Mariji izabralo sigurnu privrženost. Taj rezultat sličan je rezultatu našeg prethodnog istraživanja,⁷¹ samo je nešto niži (70,1% u usporedbi sa 74% za Boga i 62,3% u usporedbi sa 68% za Mariju). Sličan je rezultat i u dijelu upitnika gdje su sudionici ocjenjivali značajke pojedinih vrsta privrženosti. U tom istraživanju najviši su prosjeci kod značajki sigurne privrženosti, prosjek za Boga jest 5,53 (5,93 u prethodnom istraživanju) i za Mariju 5,13 (5,41 u prethodnom istraživanju) na ljestvici od 1 do 7. Popriličnu sličnost možemo razumjeti kao pokazatelja relijabilnosti (pouzdanosti) mjerenja. Nešto niži postotak i prosjek u ovom istraživanju možda je rezultat uključivanja nešto drukčijih sudionika. Mislimo, prije svega, na veći dio sudionika iz vjeronaučnih skupina za koje smatramo da uključuju i manje »duboke« vjernike, u usporedbi s drugim vjerskim skupinama koje su bile više zastupljene u našem prethodnom istraživanju. Stoga je razumljiv i nešto niži postotak i prosjek za sigurnu, a veći za nesigurnu privrženost. Ipak, smatramo da smo u ovo istraživanje uključili reprezentativniji uzorak katolika za našu kulturnu okolinu.

Rezultat ukazuje da većina sudionika doživljava Boga i samo nešto manje Mariju kao izvor smirenja, zaštite i pomoći u trenutcima opasnosti i stresa, a i kao stabilnu osnovu za istraživanje u sigurnim situacijama. Istraživanje unutar relacijske paradigme pokazalo je da, unatoč negativnim iskustvima u djetinjstvu, osoba može preko toga prijeći i u odrasloj dobi funkcionirati kao sigurno privržena (što je povezano sa znatno boljom kakvoćom međusobnih odnosa i života općenito).⁷² Postoje dokazi da samo jedan odnos s razumijeva-

⁷¹ Usp. Barbara SIMONIČ – Robert CVETEK, Zgodnja navezanost na starše in temelji religioznosti (navezanost na Boga in Marijo), 339-358.

⁷² Npr. Daniel J. SIEGEL, An interpersonal neurobiology of psychotherapy: The developing mind and the resolution of trauma, u: Daniel J. SIEGEL – Marion F. SOLOMON

jućom osobom s kojom pojedinac može razviti značajke sigurne privrženosti može neutralizirati i spriječiti učinke traume i stresa u privrženosti iz ranog djetinjstva.⁷³ Ti su pojedinci, koji su kasnije razvili sigurnu privrženost, nazvani »osobama s privređenom sigurnošću privrženosti« i dokazuju kako povijest nije stvar sudbine.⁷⁴ Ako pretpostavimo da i odnos prema Bogu i Mariji ima ovakvu moć promjene pounutarnjenih modela odnosa, sigurna privrženost njima (koja je u većini, a i značajno frekventnija u usporedbi sa sigurnom privrženošću ocu i majci) bila bi vrlo korisna i za dobro mentalno stanje i psihičko zdravlje vjernika. U tom kontekstu zanimljive su neke od tvrdnji poznatih psihoterapeuta koji naglašavaju spasiteljski vid odnosa s Bogom.⁷⁵ Jedna od najznačajnijih autorica s područja psihoterapije traume jest Babbete Rothschild koja tvrdi da duhovna aktivnost i duhovni resursi mogu biti vrlo od pomoći odnosno kod nekih čak i ključan korak pri ozdravljenju od posljedica traume.⁷⁶ Jedna od najznačajnijih psihijatrijskih organizacija u svijetu, American Psychiatric Association, pozvala je na veću senzibilnost za duhovne teme u psihijatrijskoj praksi.⁷⁷ Također možemo spomenuti i djelo hrvatskoga autora Ivančića⁷⁸ koji je razvio takozvanu hagioterapiju za duhovnu pomoć koja djeluje i pomoću, možemo reći, sigurnog odnosa prema Bogu.

Moramo istaknuti ipak poprilično visok postotak nesigurne privrženosti u odnosu prema Bogu (29,91%) i Mariji (37,72%). Najviše je (12,82% za Boga i

(ur.), *Healing trauma: Attachment, mind, body, and brain*, New York, 2003., 38; Barbara M. NEWMAN – Philip R. NEWMAN, *Development through life: A psychosocial approach*, 152-153; Katarina KOMPAN-ERZAR, *Skrita moć družine*, 100-104; Katarina KOMPAN-ERZAR, *Ljubezan umije spomin*, Celje – Ljubljana, 2006., 168-170.

⁷³ Usp. Peter FONAGY – Tom LEIGH – Roger KENNEDY – Gretta MATTOON – Howard STEELE – Mary TARGET – Miriam STEELE – Anna HIGGITT, *Attachment, borderline states and the representation of emotions and cognitions in self and other*, u: Dante CICHETTI – Sheree L. TOTH (ur.), *Emotion, cognition, and representation*, Rochester, NY, 1995., 371-414; Diana FOSHA, *Dyadic regulation and experiential work with emotion and relatedness in trauma and disorganized attachment*, u: Daniel J. SIEGEL – Marion F. SOLOMON (ur.), *Healing trauma: Attachment, mind, body, and brain*, 223; Daniel J. SIEGEL, *An interpersonal neurobiology of psychotherapy: The developing mind and the resolution of trauma*, 45-49.

⁷⁴ Usp. Daniel J. SIEGEL, *An interpersonal neurobiology of psychotherapy: The developing mind and the resolution of trauma*, 16.

⁷⁵ Npr. Christian GOSTEČNIK, *Neustavljivo hrepenenje*, 303-358.

⁷⁶ Usp. Babbete ROTHSCHILD, *The body remembers: The psychophysiology of trauma and trauma treatment*, New York, 2000., 91.

⁷⁷ Usp. AMERICAN PSYCHIATRIC ASSOCIATION, *American Psychiatric Association practice guidelines for psychiatric evaluation of adults*, u: *American Journal of Psychiatry Supplement*, 152 (1995.) 11, 64-80.

⁷⁸ Usp. Tomislav IVANČIĆ, *Hagioterapija: Duhovna medicina*, Zagreb, 1995.; Tomislav IVANČIĆ, *Dijagnoza duše i hagioterapija*, Zagreb, 2004.

18,42% za Mariju) prisutna preokupirana privrženost za koju je značajno prekomjerno ovisno ponašanje; vjernik osjeća da nije dovoljno značajan za osobu za koju je vezan te da joj nije dovoljno blizu. Odnos je obilježen neizvjesnošću i strahom od napuštanja. Česta je pak i izbjegavajuće plašljiva privrženost (12,28% za Boga i 11,9 % za Mariju) za koju je značajno da se vjernik boji osobe privrženosti, a i sebe u odnosu doživljava negativno. Nesigurne su privrženosti i u razdoblju odraslosti bile povezane s mnogima psihičkim problemima, posebno u međusobnim i emocionalnim odnosima.⁷⁹ Zbog toga bi možda bilo od značaja da se u radu s vjericama više pozornosti pridaje i mogućnostima mijenjanja doživljavanja odnosa prema Bogu iz perspektive nesigurne privrženosti u perspektivu sigurne privrženosti što je na temelju istraživanja kod odnosa odraslih moguće.⁸⁰

Kod svih je vrsta privrženosti postotak nesigurno privrženih Mariji u usporedbi s Bogom veći, iako ne mnogo veći. Čini se da barem oni sudionici koji su bili uključeni u istraživanje u prosjeku doživljavaju manje nesigurnih značajki privrženosti u odnosu prema Bogu nego u odnosu prema Mariji. Razlog tomu teško je dokučiti; potrebna su daljnja istraživanja i analize. Još je najmanja razlika kod izbjegavajuće/plašljive privrženosti – izgleda da se Marije vjernici, barem oni koji su uključeni u istraživanje, ne boje mnogo više od Boga.

2. Povezanost između privrženosti roditeljima u djetinjstvu i privrženosti Bogu i Mariji u razdoblju odraslosti

Slično kao i u našem prethodnom (pilotskom) istraživanju, u onome dijelu upitnika u kojemu su sudionici odabirali jednu vrstu privrženosti koja im najviše odgovara, korelacije su između sigurne i nesigurne privrženosti Bogu i Mariji te sigurne i nesigurne privrženost ocu i majci ispod 0,1, tj. zanemarujuće. Među njima ne postoji značajna povezanost. Rezultati izbora sigurne ili nesigurne privrženosti ocu ili majci ne objašnjavaju sigurne ili nesigurne privrženosti Bogu ili Mariji u većoj mjeri. Međutim, kod rezultata koji se odnose na dio u kojemu su sudionici ocjenjivali koliko se opis svake vrste (značajki) privrženosti odnosi na njih (što možda jest relevantnije i vjerodostojnije, s obzirom na to da određeni noviji modeli ističu kako kod privrženosti nije riječ o

⁷⁹ Usp. Daniel J. SIEGEL, *An interpersonal neurobiology of psychotherapy: The developing mind and the resolution of trauma*, 38; Katarina KOMPAN-ERZAR, *Ljubezan umije spomin*, 172-180.

⁸⁰ Npr. Daniel J. SIEGEL, *An interpersonal neurobiology of psychotherapy: The developing mind and the resolution of trauma*, 38-49; Diana FOSHA, *Dyadic regulation and experiential work with emotion and relatedness in trauma and disorganized attachment*, 223.

kategorijskom već o dimenzijskom sustavu)⁸¹ možemo pronaći više značajnih povezanosti. One se nalaze kod nesigurnih privrženosti – kod izbjegavajućih i ambivalentnih privrženosti ocu i majci te izbjegavajućih (plašljivih, otklanjajućih) i preokupiranih privrženosti Bogu i Mariji. U našem smo pilotskom istraživanju⁸² od 24 para korelacije kod izbjegavajuće i ambivalentne privrženosti ocu i majci te svih nesigurnih privrženosti Bogu i Mariji našli samo 5 statistički značajnih korelacija koje svejedno ukazuju na važne zaključke. U ovom smo istraživanju od spomenuta 24 para korelacija pronašli čak 11 statistički značajnih korelacija. Mogući su razlozi veći numerus i drukčiji izbor sudionika, ali smatramo da su ovi rezultati i vjerodostojniji za opću populaciju, kao što je već bilo i spomenuto.

Izbjegavajuća privrženost majci, za koju je značajan emocionalno udaljen odnos, sadrži statistički značajne pozitivne korelacije sa svim nesigurnim privrženostima Bogu i Mariji. Postoji naime značajan trend prema kojemu oni s više izbjegavajućih značajki privrženosti majci tvore više nesigurnih značajki privrženosti Bogu i Mariji. Taj je trend najveći kod nesigurne plašljive/izbjegavajuće privrženosti Mariji i Bogu (vjernik se Marije i Boga boji), slijede nesigurna preokupirana (vjernik osjeća da nije dovoljno značajan za osobu za koju je vezan i da joj nije onoliko blizu koliko bi to htio) i nesigurna otklanjajuća (Mariju i Boga vjernik otklanja, nisu mu potrebni) privrženost Mariji i Bogu. Ove povezanosti upućuju na hipotezu o skladnosti, uzmemo li u obzir njihovu kategorizaciju u sigurno/nesigurno (osobe koje su uglavnom nesigurno privržene majci imaju veću vjerojatnost da će biti uglavnom nesigurno privržene Bogu i Mariji). Uzmemo li pak u obzir vrste nesigurne privrženosti, možemo kod preokupirane privrženosti govoriti o nekoj vrsti kompenzacije. Osobe kod kojih je zabilježena veća izbjegavajuća privrženost majci vjerojatno su više preokupirano privržene Bogu i Mariji.

Kod nesigurne privrženosti majci pronalazimo još jednu značajnu korelaciju – između ambivalentne privrženosti majci i preokupirane privrženosti Bogu, ali ne i Mariji. Ta je korelacija (s privrženošću Bogu) prilično visoka te podržava hipotezu o skladnosti.

Privrženosti ocu značajno su povezane s manjim brojem privrženosti Bogu i Mariji. Izgleda da privrženost majci svejedno ima veće značenje za pri-

⁸¹ Npr. Chris R. FRALEY – Niels G. WALLER, Adult attachment patterns: A test of the typological model, u: Jeffry A. SIMPSON – William S. RHOLES (ur.), *Attachment theory and close relationships*, New York, NY, 1998., 77-114.

⁸² Usp. Barbara SIMONIČ – Robert CVETEK, Zgodnja navezanost na starše in temelji religioznosti (navezanost na Boga in Marijo), 339-358.

vrženost Bogu i Mariji. Tako dobivamo statistički značajne korelacije između izbjegavajuće privrženosti ocu i preokupirane privrženosti Bogu (najviša korelacija) i Mariji, između izbjegavajuće privrženosti ocu i otklanjajuće privrženosti Mariji (ali ne i otklanjajuće privrženosti Bogu) i između ambivalentne privrženosti ocu i preokupirane privrženosti Bogu (kao i kod privrženosti majci). Te korelacije podržavaju hipotezu o skladnosti. Kod privrženosti ocu nailazimo na još jednu statistički značajnu korelaciju koja je druga najviša kod privrženosti ocu. Nalazi se između ambivalentne privrženosti ocu i sigurne privrženosti Bogu. Postoji dakle trend prema kojemu oni koji su imali više značajki ambivalentne privrženosti ocu imaju i više značajki sigurne privrženosti Bogu. Taj rezultat podržava hipotezu o kompenzaciji.

Kod sigurne privrženosti ocu ili majci bilježimo korelacije s različitim privrženostima Bogu i Mariji ispod 0,1, tj. nebitne i statistički beznačajne. Zanimljivo je da smo između sigurne privrženosti ocu i sigurne privrženosti Mariji dobili korelaciju od 0,000. To znači da ocjene značajki sigurne privrženosti ocu i majci ne objašnjavaju ocjene značajki sigurne privrženosti Bogu i Mariji. Tako nismo u mogućnosti donijeti zaključke o hipotezi skladnosti, a ni o hipotezi kompenzacije. Moguće je i da za određene osobe vrijedi hipoteza o skladnosti, a za druge pak hipoteza o kompenzaciji što se u zajedničkom izračunu odražava kao korelacija oko nule. Ta mogućnost može smanjivati korelacije i kod nesigurnih privrženosti koje su navedene u prethodnim odlomcima.

Ako usporedimo naše rezultate glede korelacije između privrženosti ocu i majci i privrženosti Bogu i Mariji s rezultatima drugih istraživanja, dobivamo približno slične rezultate. Sim i Loh⁸³ istraživanjem su utvrdili korelaciju između privrženosti Bogu i privrženosti ocu od 0,12 te između privrženosti Bogu i privrženosti majci od 0,19. Za razliku od spomenutog istraživanja, naše istraživanje nije proučavalo zajedničku korelaciju između privrženosti već pojedinačne korelacije između vrsta ili značajki, a sudionici su pritom osobno ocjenjivali svaku privrženost. Našim smo istraživanjem, kao što je prikazano, kod nekih ponajviše nesigurnih privrženostih dobili nešto više korelacije, a kod drugih ponajviše sigurnih privrženostih nešto manje korelacije.

Zaključak koji podržavaju naši rezultati glede hipoteze o skladnosti i hipoteze o kompenzaciji jest da je odgovor na postavljeno pitanje složeniji i kompleksniji nego što se predvidjelo i da je potrebno uz to uzeti u obzir i pojedinačne vrste privrženosti.

⁸³ Usp. Tick N. SIM – Bernice S. M. LOH, Attachment to God: Measurement and dynamics, 382-383.

3. Povezanost privrženosti Bogu s privrženošću ocu te privrženosti Mariji s privrženošću majci

Hipotezu o više značajnih povezanosti između privrženosti Bogu i ocu u usporedbi s Bogom i majkom te više povezanosti između Marije i majke, u usporedbi s Bogom i majkom ne možemo potvrditi. Kod privrženosti ocu pronalazimo statistički značajne korelacije s Bogom u tri, a s Marijom u dva primjera. Kod privrženosti majci pronalazimo takve korelacije s Bogom u četiri, a s Marijom u tri primjera. Po svemu sudeći, ne radi se o nekim posebnim prijelazima u doživljavanju između oca i Boga te između majke i Marije.

4. Povezanost između privrženosti Bogu i privrženosti Mariji

U istraživanju nas je nadalje zanimalo kakve povezanosti postoje između privrženosti Bogu i Mariji, posebno u usporedbi s povezanošću između privrženosti ocu i majci. Rezultati našeg istraživanja glede povezanosti između privrženosti ocu i privrženosti majci usporedivi su s drugim istraživanjima (npr. Sim i Loh⁸⁴ pronašli su korelaciju 0,48, a naša se korelacija za različite privrženosti kretala od 0,48 do 0,62). Naše istraživanje također pokazuje da su slično, samo nešto više kod privrženosti ocu i majci, također i kod privrženosti Bogu i Mariji prisutne značajne, ali i u priličnoj mjeri neovisne povezanosti (od 0,56 do 0,75). To znači da je varijabilnost privrženosti jednome (Bogu ili Mariji) objašnjena u različitim privrženostima od 31,36% do 56,25% s varijabilnošću jednake vrste privrženosti drugome (Mariji ili Bogu). Vjernik dakle uspostavlja prilično različite odnose s različitim religioznim osobama i u smislu sigurnosti i nesigurnosti s kojima ima i različita osobna iskustva. U prosjeku, na ljestvici od 1 do 7 različite privrženosti Bogu i Mariji imaju razmjerno slične ocjene; kod Marije su samo nešto (0,4) manje izražene značajke sigurne privrženosti, a samo nešto više (od 0,05 za izbjegavajuću plašljivu, 0,12 za preokupiranu i 0,13 za otklanjajuću) nesigurne privrženosti. Uzimamo li u obzir drukčije sličnosti ocjena i razmjerno veću neovisnost možemo zaključiti da sudionici imaju prilično različite preferencije u odnosu prema Bogu i Mariji te je u radu s njima potrebno uzeti u obzir također i posebnosti svakog pojedinca.

⁸⁴ Usp. *Isto*, 383.

5. Ograničenja istraživanja

Unatoč većem numerusu i uključenosti skupina koje su, prema našim predviđanjima, bolje reprezentirale opću katoličku populaciju u našoj kulturnoj okolini od našeg prethodnog istraživanja,⁸⁵ ostaje problem izbora odgovarajućeg uzorka, no sudionici su bili isključivo vjernici koji su sudjelovali u različitim skupinama. Ipak smatramo da nam i to pruža neku odgovarajuću, empirijski potkrijepljenu, sliku stanja na ovom području, a posebno smo još više opravdani za generalizaciju na katoličku populaciju iz koje je uzorak bio uzet (oni koji sudjeluju u različitim vjerskim skupinama, uključivši i vjeronauk). Također je i u tom istraživanju potrebno upozoriti na pitanje prikladnih mjernih instrumenata, pogotovo prilikom određivanja privrženosti Bogu i Mariji, što su primijetili i drugi autori.⁸⁶

Zaključak

Istraživanje je pokazalo da je veći postotak sigurno privrženih Bogu i Mariji i manji nesigurno privrženih Bogu i Mariji u usporedbi s privrženostima majci i ocu. I prosjeci ocjena sigurnih privrženosti viši su kod Boga i Marije, a nesigurnih niži. Ta činjenica čini nam se značajnom i zato jer se predviđa da takav siguran odnos i prema Bogu i Mariji može imati vrlo pozitivne učinke i na psihičko zdravlje pojedinca (sigurnost privrženosti barem jednoj osobi naime povezana je s brojnim psihičkim koristima). Potrebno je pak upozoriti i na pojavu nesigurnih značajki privrženosti Bogu i Mariji. Usporedba s našim prethodnim istraživanjem otkrila je da je vjerojatno u općoj populaciji katolika u slovenskom kulturnom području koja je bila uključena u ovo istraživanje s više općih skupina (kao npr. vjeronaučne skupine, za razliku od ciljanih skupina, kao npr. skupine za duhovne vježbe itd.) još nešto manje sigurno privrženih i više nesigurno privrženih. To ima i vjerojatno veliko značenje za doživljavanje vjernika. U radu s vjernicima bilo bi vjerojatno dobro uzeti u obzir i taj vid i djelovati u smjeru stvaranja sigurnih odnosa s Bogom i Marijom.

Slično kao i u našem prethodnom istraživanju, a i poput nekih drugih stranih istraživanja s toga područja (koja su ipak više ili isključivo opisivala odnos s majkom i Bogom) otkrili smo nekoliko statistički značajnih povezanosti izme-

⁸⁵ Usp. Barbara SIMONIČ – Robert CVETEK, Zgodnja navezanost na starše in temelji religioznosti (navezanost na Boga in Marijo), 339-358.

⁸⁶ Npr. Tick N. SIM – Bernice S. M. LOH, Attachment to God: Measurement and dynamics, 385.

đu privrženosti majci i ocu u djetinjstvu na jednoj strani te privrženosti Bogu i Mariji na drugoj strani. Povezanosti se pojavljuju kod nesigurnih privrženosti ocu i majci te su brojnije nego u našem prethodnom istraživanju. Ti rezultati podržavaju ideju o tome da su odnosi prema Bogu i Mariji karakterizirani iskustvima iz odnosa s roditeljima. Ipak, odnos prema Bogu i Mariji u većoj mjeri ovisi o drugim čimbenicima. Možda je tu mjesto i za obraćenje, samilost i slično. Najveća korelacija u našem istraživanju iznosi 0,358, što predstavlja 12,8 % protumačene varijacije. I oni koji ne gaje optimalne privrženosti majci ili ocu mogu u odnosu prema Bogu ili Mariji stvoriti, a isto tako i iskoristiti, kakvoću sigurne privrženosti. Također izgleda da je odgovor na pitanje o hipotezi o skladnosti i hipotezi o kompenzaciji složeniji i da je potrebno uz to uzeti u obzir i različite vrste privrženosti i različite značajne osobe s kojima pojedinac uspostavlja blizak odnos. Potvrdilo se također i da su značajke privrženosti Bogu i Mariji kao i ocu i majci u priličnoj mjeri neovisne i da je kod rada s vjernicima na tome području potrebno uzeti u obzir i značajke svakog pojedinca.

Summary

ESTABLISHING A RELATIONSHIP WITH GOD AND MARY FROM THE PERSPECTIVE OF ATTACHMENT THEORY

There have been many psychodynamic approaches that tried to explain the connection between early relationship with the mother and father and later religious experience. Many of the »traditional« psychodynamic approaches to religion were subject to criticism, since they have many theoretical, empirical and methodological problems. Attachment theory presents an alternative to them, as it fulfils some important scientific requirements. Attachment theory and its studies suggest, that the quality of early relationships with primary caregivers (usually the mother and father), especially emotional security, seems to have an important impact on the characteristics of interpersonal relationships in later stages of life. We can also consider the relationship with God and Mary from the perspective of early relationships, especially from the perspective of attachment theory, which is one of the leading theories in the field of child and human development. These relationships meet the criteria (maintaining proximity, secure base, haven of safety, separation anxiety) of an attachment relationship. Attachment theory generally uses two basic categories when assessing the quality of attachment, security (that has the most positive impact on later healthy relationships) and insecurity, which has more subcategories. Recently, some researchers have spoken in favour of a more dimensional model of attachment characteristics rather than a categorical one.

The purpose of this study, which is empirically an improvement of our previous pilot study, was to contribute to existing research work about the relationship between early attachment to father and mother and the attachment to God and Mary in later stages of life. In literature and in some studies, this relationship is not quite clear, two hypotheses exist: the correspondence hypothesis (the relationship with God is similar or corresponds to the attachment to early caregivers) and the compensation hypothesis (the lack of quality in an early relationship is substituted with a quality relationship with God). Appropriate research about other religious beings (like Mary) is also lacking. In our study, 120 participants from different groups with a Catholic background were included. Similar to as our previous pilot study, that had smaller sample and participants that were less representative of the general catholic population in our cultural environment, this study suggest that according to the results, the majority of participants established a secure attachment with God and Mary. In the part where participants classified themselves in one attachment category we did not find any important correlation between the attachment to the father and mother on the one hand and the attachment to God and Mary on the other. Where participants assessed how much each attachment style (characteristic) holds for them, the results suggest that the attachment to one's father and mother in childhood can partly explain the attachment to God and Mary in adulthood. This is the case in some insecure (avoidant, ambivalent/anxious) characteristics of attachment. In these attachments there seems to be even more important connections, as we concluded from our pilot study. The results suggest that there is a trend that participants form a similar attachment relationship with God and Mary as the kind of attachment they had in their childhood. Generally there are little higher correlations with the relationship with one's mother than with one's father. The highest correlations are between avoidant characteristics of attachment to the mother and all insecure characteristics of attachment to God and Mary, ranging from 0.191 to 0.358 (all six statistically significant). The correlations between avoidant characteristics of attachment to one's father and all insecure characteristics of an attachment to God and Mary range from 0.040 to 0.336 (three of them statistically significant). The results also suggest that attachment bonds to God and Mary are importantly independent from early relationships with parents and dependent also on other factors. According to the results, the characteristics of an attachment to God and the characteristics of an attachment to Mary are partly independent. The results further suggest that the answer to the question of correspondence or compensatory function of relations with God and Mary, is more complex and it is necessary to distinguish different types of attachments.

Key words: Attachment theory, attachment to God and Mary, empirical study, correspondence and compensation hypothesis.